

ДІЯЛЬНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Інститут повітряного і космічного права НАУ

У статті досліджується діяльність Конституційного Суду України в контексті захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні.

Як в Україні, так і в багатьох країнах світу існують специфічні моделі захисту прав і свобод людини та громадянина державними органами, серед яких далеко не останню роль відіграють органи конституційної юрисдикції.

Разом з тим, проблема форматування дієвого механізму захисту прав і свобод людини та громадянина органами конституційної юрисдикції недостатньо досліджена як у вітчизняній, так і в зарубіжній юридичній літературі. Так, наприклад, немає єдності думок учених-конституціоналістів щодо з'ясування змісту поняття «захисту прав і свобод людини та громадянина», визначення сутнісного навантаження «механізму» їх захисту. Крім того, в контексті даного дослідження доцільно проаналізувати повноваження Конституційного Суду України з метою їх конструктивного розширення задля забезпечення та гарантування пересічним особам належних їм прав та свобод. Це, в свою чергу, вимагає здійснення низки процесуальних коректив, оскільки процесуальна норма забезпечує практичну реалізацію матеріальної норми.

З огляду на вищезазначене метою статті є виявлення можливих шляхів оптимізації діяльності Конституційного Суду України в контексті захисту прав і свобод людини та громадянина.

Права і свободи людини та громадянина – це визнані міжнародною спільнотою особисті цінності людини в її взаємовідносинах з іншими людьми та державою. У спеціальній літературі під захистом прав і свобод людини та громадянина розуміють забезпечення чи відновлення порушеного права або усунення існуючих перешкод для їх реалізації. Водночас, етимологічне значення слова «захищати» означає «обороняти, охороняти кого-небудь, що-небудь від нападу, замаху», «пильно стежити за недоторканістю кого-небудь, чого-небудь», «боронити, обстоювати погляди, права, інтереси, честь кого-небудь». Згідно з Конституцією України, кожен має право захищати свої права і свободи від порушень та протиправних посягань лише не забороненими зако-

нами засобами, які в своїй єдності складають відповідний механізм, під яким у контексті даного дослідження необхідно розуміти певну сукупність способів захисту прав і свобод людини та громадянина органом конституційної юрисдикції за допомогою правових засобів, тобто відповідних юридичних процедур і правил.

Фізичні особи (громадяни України, особи без громадянства, іноземці) мають право згідно з ст. 150 Конституції України та п. 4 ст. 13 Закону України «Про Конституційний Суд України» ініціювати розгляд окремих питань у Конституційному Суді України. Йдеться про офіційне тлумачення Конституції та законів України – це найширші повноваження органу конституційної юрисдикції, оскільки стосуються всього масиву чинних нормативно-правових актів держави. Справді, фізичні особи можуть подати звернення до Конституційного Суду України з проханням дати офіційне тлумачення норм Конституції або законів України, такий механізм, особливо в умовах своєрідного розуміння своїх прав з боку окремих категорій громадян, як зауважують вчені-конституціоналісти, є необхідним.

Сьогодні в Україні існує нагальна проблема вдосконалення механізму захисту прав і свобод людини та громадянина, тому оптимізація діяльності органу конституційної юрисдикції вкрай необхідна. Такий процес непростий і до того ж практична його реалізація вимагає глибокого теоретичного осмислення. Донині залишаються неврегульованими деякі важливі процесуальні питання конституційного судочинства, внаслідок чого складно залучити до участі в перевірці конституційності законів та інших правових актів, які закріплюють права та свободи людини, суддів загальних судів, представників прокуратури. Відтак потенціал конституційної юстиції щодо захисту прав і свобод людини та громадянина використовується в Україні не повною мірою.

Якщо виходити з розуміння того, що конституційне правосуддя в Україні має стати справді важливим інструментом захисту прав і свобод лю-

дини та громадянина, то потрібно внести низку законодавчих процесуальних кореляцій у профільне законодавство з метою оптимізації діяльності Конституційного Суду України в сфері забезпечення та гарантування прав та свобод людини. Внесення відповідних змін до законодавства викликано потребами життя, наприклад, важливою є проблема строків конституційного провадження.

Відомо, що строк конституційного провадження за конституційним зверненням – не більше 6 місяців, а його відлік починається лише від дня відкриття конституційного провадження. Проте профільне законодавство не визначає в який строк Конституційний Суд України може розглядати звернення до винесення ухвали про відкриття чи відмову у відкритті конституційного провадження.

Українські громадяни, які звернулися до Конституційного Суду України, змушені втрачати невідомо скільки часу, очікуючи на сам початок конституційного провадження, який на законодавчому рівні не визначений, не говорячи вже про результати цього розгляду. В умовах ринкової економіки, коли час має надзвичайно велике значення, відсутність можливості отримання громадянами своєчасної відповіді на важливі питання щодо правового регулювання суспільного співжиття, зачасти, змушують їх не звертатися до органу конституційної юрисдикції. Такий стан справ не додає авторитету Конституційному Суду України як виключно важливому інституту становлення та захисту демократії в державі.

Ця проблема є не лише нагальною, а й загальною для усіх звернень до Конституційного Суду України і вирішення її чекає свого часу фактично з моменту початку діяльності органу конституційної юрисдикції, тобто з 1 січня 1997 р. Незважаючи на те, що Верховна Рада України робила спроби виправити ситуацію, прийнявши зміни до профільного закону ще 5 березня 1998 р., проте вони не набрали чинності через накладення вето Президентом України. Отже, дана проблема потребує законодавчої регламентації.

З іншого боку, серед чинників, що визначають дієвість механізму захисту прав і свобод людини та громадянина органом конституційної юрисдикції, необхідно виокремити можливість доступу до конституційного судочинства суб'єктів, зацікавлених у такому захисті. Примітно, що у випадку конституційного провадження за зверненням громадян самі суб'єкти звернення не беруть особистої участі в пленарних засіданнях Конституційного Суду України, так як останній приймає рішення лише на підставі наявних документів.

Особиста присутність авторів конституційних звернень на пленарних засіданнях Конституційного Суду України особливо необхідна на стадії прийняття рішення про відкриття або відмову у відкритті конституційного провадження. До того ж ця проблема має загальний характер, оскільки стосується усіх видів звернень до Конституційного Суду України.

Разом з тим, не менш важливою є інша причина відмови громадян від звернень до Конституційного Суду України – віддаленість регіонів від столиці України. Профільний закон визначає офіційне місцезнаходження Конституційного Суду України – Київ, проте далеко не кожному пересічному громадянину під силу матеріальні, моральні та інші витрати, пов'язані з захистом своїх законних прав та свобод.

Можливим рішенням даної проблеми могли б стати представництва Конституційного Суду України, наприклад, в обласних центрах. Безперечно це потребує внесення відповідних змін насамперед до профільного закону, проте такий крок реально розширив би можливості громадян та інших фізичних осіб щодо захисту належних їм прав та свобод.

Ще вагомішою є проблема виконання рішень за зверненням громадян. Зауважимо, що рішення Конституційного Суду України потрібне громадянину для прийняття судового рішення судом загальної юрисдикції щодо захисту відповідних прав та свобод. Відповідно до офіційного тлумачення положень ч. 2 ст. 150 Конституційним Судом України (№ 15-рп / 2000 від 14.12.2000 р.), рішення Конституційного Суду є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені. Вони мають пряму дію і для набрання чинності не потребують підтвердження з боку будь-яких органів державної влади. Обов'язок виконання рішення Конституційного Суду України є вимогою ст. 150 Конституції України, яка має найвищу юридичну силу щодо всіх інших нормативно-правових актів. Закони, інші правові акти, їх окремі положення, визнані рішенням Конституційного Суду України такими, що не відповідають Конституції України (неконституційними), втрачають чинність із дня ухвалення відповідного рішення. За необхідності Конституційний Суд України може визначити у своєму рішенні як порядок, так і строки їх виконання, а також покласти на відповідні державні органи обов'язки щодо забезпечення виконання прийнятих ним рішень. Разом з тим, Конституційний Суд України має право вимагати від цих органів письмового підтвердження виконання рішення, додержання висновку тощо. Невиконання рішень

та недодержання висновків Конституційного Суду України тягнуть за собою відповідальність згідно з п. 4 ст. 70 профільного закону.

І все ж, аналіз Закону України «Про Конституційний Суд України» показав, що він лише фрагментарно визначає механізм виконання рішень Суду. Водночас, можна погодитися, що цей процес не вимагає спеціального виконавчого провадження. Але не можна не враховувати і те, що сьогодні в Україні вже існує не поодинокий прецедент невиконання рішень вищих органів державної влади, а в умовах лише становлення демократії така практика є вкрай небезпечною.

Проблема виконання рішень Конституційного Суду України є важливою, без вирішення якої не можна говорити не лише про гарантування верховенства права в Україні, а й про будь-які інші

гарантії прав та свобод людини і громадянина.

Справді, в деяких випадках представники різних гілок влади не вважають для себе обов'язковим дотримуватися рішень Суду, прийнятих в межах його повноважень. Наприклад, сьогодні в Україні є випадки обіймання однією особою таких посад, як голови ради та голови місцевої державної адміністрації, міського голови і народного депутата України тощо.

Підсумовуючи зазначене вище, доходимо висновку, що розширення доступу до конституційного правосуддя зацікавлених суб'єктів, чітке законодавче врегулювання процесуальних прав і обов'язків учасників конституційного судочинства сприятимуть здійсненню проголошених Конституцією України принципів верховенства права та пріоритету прав і свобод людини, громадянина.

Література

1. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / Укл. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К., 2007. – С. 443.
2. *Колодій А. М., Олійник А. Ю.* Права людини

в Україні: Навч. посібник. – К., 2004. – С. 257.

3. *Юридична енциклопедія: В 6 т.* / Редкол.: Ю. С. Шемшученка (гол. ред.) та ін. – К., 2001. – С. 282.

Г. В. Задорожня

Деятельность Конституционного Суда Украины в контексте защиты прав и свобод человека и гражданина в Украине.

В статье исследуется деятельность Конституционного Суда Украины в контексте защиты прав и свобод человека и гражданина в Украине.